

ЗАКАРПАТСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ СТАРОВИНИ. 5

Анотація. У статті розглядаються закарпатські діалектизми, успадковані переважно від праслов'янської мови і відсутні в багатьох українських діалектах та в літературній мові чи вживані в останній рідко або як архаїзми.

Ключові слова: закарпатський діалектизм, українська мова, праслов'янський, лексика, семантика, етимологія.

Ця праця продовжує серію однойменних публікацій автора (див.: Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія «Філологія». – 2008. – Вип. 19; 2011. – Вип. 25; 2012. – Вип. 27; Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць. – Ужгород, 2010. – Вип. 14) про архаїчні діалектизми закарпатського говору. Простежуються їхні ареали на українській діалектній території, фіксація в пам'ятках української писемності та поширення в інших слов'янських мовах. Як засвідчує наше дослідження, ці лексеми своїм корінням сягають староукраїнського, нерідко праслов'янського і навіть індоєвропейського періодів, проте вони поки що не виявлені в багатьох чи в більшості інших українських говорів та в основному не вживаються в українській літературній мові, а якщо деякі з них і використовуються, то обмежено. Всебічне вивчення їх має важливе значення для українського і слов'янського мовознавства. Далі подаємо нариси про наступну частину таких слів.

Д'іл, ^{ла, ч., заст.} 1) 'ділянка лісу, відведена для рубки лісу і заготівлі дров': *Заєтра йдеме в д'іл на дрыва*; 2) 'одна з гір у гірському пасмі, за яким знаходиться Румунія': *Хмары з Д'іла усе на дошч* [ССк.: 65]. Це слово з дещо відмінними значеннями відоме і в інших закарпатських говірках: *діл* 'ліс' [Поп.: 58], також 'гора' [ВхЗак.: 214], 'водороздел', 'лес (на одной стороне горы)', 'угодыя', 'часть' [Керча, I: 222], *дыл* 'пасмо гір' [Гнатюк: 238], *Д'іл* (назва гори [Н.,Т.: 75]); також в інших українських говорах: півн.лемк. *діл* 'поле на вершинах гористої місцевості' [Пиртей: 58], *Д'іловец* (топонім [Турчин: 84]), бойк. *діл* 'пасмо гір' [Он., I: 220], бойк. *діл* 'гірський хребет', *діл водний* 'розтока' [Жел.: 185; Марус.: 226], гуцул. *діл* 'ліс', 'гора' [Яп.: 42], *діл* 'гірський хребет, що розділяє села' [П.,Г.: 49], надсян., наддністр., волін. *діл* 'горбок' [Stud.: № 453], сх.поліс. *діл* 'часть, доля' [Гр., I: 391]. *Д'іль* у староукраїнських писемних пам'ятках фіксується вперше 1392 р. [ССУМ, I: 337], див. ще [1501, СУМ 16-17, IX: 18]; закарп. *д'іль* 'гора (лесистая)' [Дэжэ-2: 44–45]. У давньоруській писемності, напр. у «Руській Правді», *д'іль* має значення 'раздел, дележ' [Срез., I: 789–790]. Це слово має відповідники майже в усіх слов'янських мовах, на підставі чого реконструюють прасл. **dělъ* (індоєвропейського походження), яке, як уважає більшість етимологів, стало твірною основою для дієслова **děliti*. Первинне значення

слова **dělъ*, очевидно, 'ділення, поділ', яке збереглося у східнослов'янських, польській, чеській, болгарській, сербській, хорватській мовах. На основі цього значення виникло 'частина, доля (в результаті розподілу)', успадковане всіма слов'янськими мовами, зокрема й українською, і, мабуть, найновіше, але дуже давнє значення 'те, що поділяє територію, визначає межу, вододіл, підвищення, гора', збережене в західних говорах південно-західного наріччя української мови, а також у польській, болгарській, сербській, хорватській мовах. Останнє значення можна вважати праслов'янським семантичним діалектизмом (детальніше див. [SP, III: 143–145], а також [ЕСУМ, II: 90; Rud., II: 139–140; Фасм., I: 495; Slaw., I: 189; БЕР, I: 472; Skok, I: 406–406; ЭССЯ, V: 8–9]).

Д'іл'їзма, ^{ы, ж.} 'ділення, поділ': *Прийшла Полан'а на д'іл'їзму, вбы йуй нівіска ур'їху дала* [ССк.: 65]. Нам невідомо, чи вживається це слово в інших українських говорах або в інших слов'янських мовах, але є спільнокореневі іменники із близькою семантикою, та, проте, з іншими формантами; пор. сер.наддніпр. *дільо́жка* 'ділянка землі' [ЛисЧ: 11], гуцул. *ділєвшина* 'поділ майна, здобичі' [ГГ: 60], а також рос. *делёж*, розм. *делёжка* 'дільба, ділення', розм. 'паювання', 'поділ', діал. *делёжка* 'отдельный участок пашни каждой категории, которая приходится на душу' (тобол., урал.), 'участок земли' (дон.), 'время, затраченное на дележ денег' (перм.), *дележёр* 'старик, избранный для раздела земли' (дон.) [СРНГ, VII: 341]. Ст.рос. *дележь* фіксується в рукописному лексиконі першої половини XVIII ст. [Черн., I: 239]. На підставі цього матеріалу можна вичленувати в укр. закарп. *д'іл'їзма* твірну основу *д'іл'їж-* (< **dēlež-*, утворену від **dělъ* або, на наш погляд, імовірніше, від **děliti*; аналогічно укр. *свербіж*, рос. *свербёж* – від укр. *свербіти*, рос. *свербеть*; пор. [Тихонов, I: 284; II: 76]; див. вище *д'іл*) і дериватор *м-а*. *Д'іл'їзма* належить до непродуктивного словотвірного типу, отже, є архаїчним за утворенням.

Д'ілниц'а, ^{і, ж.} 'прохід (в огорожі і под.)': *Училили субі д'ілниц'у в плот'і та ход'ат через наш горот* [ССк.: 66]. Це слово відоме і в інших закарпатських говірках (*ділниця* 'межа', 'засака', 'заграждение', 'разделитель' [Керча, I: 223]) та в інших українських говорах; пор. бойк. *д'іл'ніц'а* 'частина плоту від стовпа до стовпа', 'ділянка землі, яку отримав син або дочка від батька',

‘частина огорожі біля церкви або кладовища, яку повинен був зробити селянин’ [Он., I: 220], гуцул. *дільниця* ‘пліт з лому’ [ВхЮж.: 15], *дінниця* ‘усе, що покладене на межі: плоти, лони, мури і т.д.’ [Шух., V: 284] (-*нн*- < -*лн*- унаслідок асиміляції), *dilnycia, dilenyacia* ‘засіка, межа, на якій лежить чимало зрубаних смерек’ [Jan.: 43], *дільниця* ‘забор ломовый или из сучья’, зах.укр. *дільниця* ‘плетень, которым отделяют засеваемые поля от дороги или селения’, ‘доля, участок’, *дільниця* ‘дележ’, ‘деление’, ‘часть’ [Гол.: 535], поділ. та ін. *д’їлиця* ‘рови, якими обкопували колись панські поля’, ‘границя села з полем, рів, огорожа, яка відмежовує село від поля’, ‘кошара, обора для овець’ [Моск.: 31], сх.поліс. *дільниця* ‘надел’, сер.наддніпр. ‘отделенная часть для работы в поле’, ‘полевые ворота за деревнею на выезде’, непаспорт. ‘канавка пограничная’, ‘пай’ [Гр., I: 391; Жел.: 185]. Слово *дільниця* подається також у [СУМ, II: 306] як ‘адміністративно-територіальна або виробнича одиниця’ та як рідк. ‘окрема частина земельної площі’. У вигляді *д’їльниця, д’їльниця, д’їльниця* і под. наявне в ряді писемних пам’яток української мови XIV–XVIII ст., писаних у різних українських землях, з такими значеннями: ‘частка, пай, наділ’, ‘(частина міста) дільниця’, ‘мірка, критерій’ [ТСл.: 858, 860; ССУМ, I: 339; СУМ 16-17, IX: 12], пор. ще закарп. *д’їльниця* ‘огорожа’ [1770-і рр., Дажє-2: 44]. Прасл. **dělъnica* успадковане майже всіма слов’янськими мовами з дещо відмінними значеннями, які можна згрупувати в такі п’ять основних: 1) ‘щось пов’язане з поділом, діленням’ (українська, російська мови), 2) ‘відділена від решти якась ділянка, поле’ (українська, російська, польська, верхньолужицька, болгарська, македонська, сербська, хорватська), 3) ‘частина, яка комусь дісталась при поділі маєтку (українська, польська словацька, усі південнослов’янські)’, 4) ‘те, що ділить, межа’ (українська, болгарська, сербська, хорватська), 5) ‘особа, яка має долю, пай у чомусь’ (словацька, болгарська). Четверте значення спільне для українських говорів в основному південно-західного та південно-східного наріччя і південнослов’янських мов. Щодо утворення прасл. **dělъnica* немає спільної думки. Одні дослідники вважають його похідним від прикметника **dělъnъ* ‘зв’язаний з поділом, діленням’ [SP, III: 149–150], інші – від дієслова **děliti* або іменника **dělъ*, див. вище *д’їл* [ЭССЯ, V: 10–11].

Д’їт’вак, ¹ка, ч. ‘хлопчик, дитина’: *He^u kывайго, ne^u бийго, бо вто шче д’їт’вак* [ССк.: 66]. З цією семантикою слово відоме і в інших закарпатських говірках: *дїт’вак* ‘хлопчак, хлопчик’, ‘підліток, хлопець’ [Чопей: 86], *д’їт’вак* ‘дитина’ [КСУ: 25; Н.,Т.: 75], *дїт’вак* ‘ребенок; детка’ [Керча, I: 223], ‘хлопчак’ [Поп: 58]; а також в інших говорах південно-західного наріччя та в середньо-наддніпрянських говірках південно-східного наріччя української мови; пор. півн.лемк. *дїт’вак* ‘хлопчик, який ще мало розуміє, дитина’ [Пиртей: 58], бойк. *дїт’вак* ‘дитина’ [ВхЮж.: 15; Stud.:

№ 264; Он., I: 221], бойк.-наддністр. id. [Друль: 42], гуцул. *дїт’вак* ‘взрослый мальчик’ [Гол.: 535], *дїт’вак* ‘недорослий хлопчик, дїт’вак’ [П.,Г.: 49], *дїт’вак, гїт’вак* ‘хлопчик’ [Jan.: 43], *дїт’вак* згруб. ‘дитина’ [Негрич: 63], наддністр. *дїт’вак* ‘підліток’ [Шило: 110], бойк., волин. ‘малий хлопчик’ [Stud.: № 301], сер.наддніпр. *дїт’вак* ‘мальчуган’ [Гр., I: 392], непаспорт. *дїт’вак* ‘хлопчак, малюк’ [Жел.: 186]. Слово *дїт’вак* ‘маленька дівчинка або маленький хлопчик’ як розмовне подається в [СУМ, II: 309] з ілюстраціями з творів І.Франка, Н.Кобринської та Ю.Смолича – вихідців із території говорів південно-західного наріччя. Описувана лексема – досить давній витвір української мови (пор. *д’їт’вакь, д’їт’вакь* ‘хлопець, хлопчак’ у пам’ятці писемності із Закарпаття [сер.XVI, НІ: 346, 115a]), утворився за допомогою суф. *-ак* від основи давнього українського слова *дїт’ва* зб. ‘дїт’вора’, яке до сьогодні збереглося в подільських, волинських говірках [Моск.: 31; Корз.: 110]; пор. ще ниж.наддніпр. *д’їт’ва* зб. ‘личинки бджіл’, ‘молоді бджоли’ [Чаб., I: 276]. Прасл. діал. *dět(ъ)va* зб. ‘недозріле потомство, діти’, продовження якого збереглися, крім української, також у російській, білоруській, польській (від (XVII ст.), словацькій мовах. **Dětъva* в свою чергу є дериватом від **dětъ* зб., **dēti* мн. ‘діти’ [ЕСУМ, II: 92–93; Фасм., I: 508, 516; ЭСРЯ, I/5: 91; Черн., I: 246–247; Sław., I: 191, 192, 193; MES: 118; БЕР, I: 348–349; ЭССЯ, V: 12–13, 14; 16; SP, III: 165–166; 171]. Відповідник укр. *дїт’вак* є в словацькій мові: *detvaku* мн., експрес. ‘діти, хлопці’ [SSJ, I: 254]. В інших слов’янських мовах еквівалентів поки що не виявлено. У якому зв’язку перебувають між собою українське і словацьке слово і чи не є вони спадщиною праслов’янської мови, поки що важко сказати.

Д’їтина, ¹и, ж. ‘дитина’ [ССк.: 66]. У такому звуковому оформленні та лексичному значенні це слово вживане і в інших закарпатських говірках [Чопей: 86; Н.,Т.: 75; Керча, I: 224]; пор. ще півн.лемк. *дїтина* ‘малий хлопчик або дівчинка’, ‘син або дочка незалежно від віку’ [Пиртей: 58], бойк. *дїтіна* ‘дитина’ [Он., I: 221], півд.лемк., надсян., наддністр. *д’їтіна* ‘дитя’ [Гол.: 535]. *Д’їтіна* ‘дитя, юноша’ засвідчене пам’ятками давньоруської писемності [Срез., I: 795], має відповідники в усіх слов’янських мовах. Прасл. **dětina* ‘дитина’ утворилося за допомогою суф. *-ina* від **dětъ* (див. вище *д’їт’вак*). У староукраїнських писемних пам’ятках досить часто фіксуються написання *д’їтіна, дїтіна, дїтіна* [сер. XVI, НІ: 466, 1966–197a; XVII–XVIII, ТСл.: 862; XVI, XVII, СУМ 16-17, VIII: 25]. У ряді сучасних українських говорів та в українській літературній мові це слово вимовляється як *дїтіна* (з *и* після *д*). Вважається, що в східнослов’янських мовах звук *и* на місці *ѣ* зумовився асиміляцією до наголошеного *и* в наступному складі (*д’їтіна* > *дїтіна*) [Фасм., I: 516] або, як дехто припускає, що менш імовірно, продовженням можливого прасл. **ditej*; пор. латис.

dile 'теля, яке плакається', лат. *filius* 'син', д.інд. *dhītádh* 'нагодований' (див. [ЕСУМ, II: 79; ЭСРЯ, I/5: 138; Slaw., I: 193; БЕР, I: 348–349; Skok, I: 402–403; Bezljaj 98; ЭССЯ, V: 12–13; SP, III: 166]). На думку М.А.Жовтобрюха, асиміляційна зміна голосного [ǣ] в [i] в позиції перед наголошеним [i] в наступному складі відбулася ще в дописемний період, пор. **vētija* > **vitija* > укр. *витія*, **mēzĩnʹsʹ* > **mizĩnʹsʹ* > укр. діал. *мизинець*, **sēdiši* > **sidiši* > укр. *сидиши* та ін. [ЛУМФ: 153]. Проте в деяких південно-західних українських говорах, як свідчать наведені вище факти, у слові **dētina* [ǣ] не перейшов в [i], тобто не зазнав асиміляційного впливу наголошеного [i] в наступному складі.

Днис', присл., рідк. 'сьогодні': *Днис'* *мош ко'сити, буде година* [ССк.: 66]. Це слово з тим самим значенням поширене і в інших закарпатських говірках (нерідко також зі суфіксом *-ка*: *днеська, дніська* id.): *днесь* [Чопей: 71; Керча, I: 224], *днись* id. [КСУ: 25; Поп: 58], а також в інших українських говорах; пор. півн.лемк. *днес, днеска* id. [Пиртей: 58], півд.лемк. *днешній, днешній* 'сьогоднішній' (від *днес* – *I.C.*) [ВхЛем.: 237], бойк. *днесь* 'сьогодні' [ВхЮж.: 15], *ннис* (< *днис* – *I.C.*), *днєски, нніски* і под. id. [Он., I: 222], бойк., надсян. *днесь, днєсько* 'ныне, тепер' [Гол.: 515], півд.лемк. *днес* (< *днес* – *I.C.*), *днєска, дніска*, півн.лемк., надсян., бойк., наддністр., волин. *днес'*, а також зах.поліс. *нес'* (< *ннес'* < *днес'* – *I.C.*) 'сьогодні' [Stud.: № 984], галицьке *днесь* id. [Ном.: № 2360; Жел.: 187; Гр., I: 394]. Це слово у вигляді *дньсь, днесь, денесь* 'сьогодні' наявне в найдавніших (від XI ст.) писемних пам'ятках киеворуського [Срез., I: 772] та староукраїнського (*днесь, днес, дньсь, деньс* id.) періодів. На підставі текстів, писаних головним чином на території західних українських говорів, частково Київщини, Чернігівщини (XIV–XVIII) [Тсл.: 727; ССУМ, I: 303; СУМ 16–17, VIII: 39], можна вважати, що в минулому воно мало загальноукраїнське поширення. У наш час його вживання обмежується, ймовірно, говорами Західної України, тому, мабуть, виправданим є поміщення *днесь* 'сьогодні' з ремаркою «західне» у [ВТССУМ: 306] (у СУМі це слово відсутнє). Відоме в усіх слов'янських мовах; пор. рос. діал. *днесь*, ст.біл. *днесь, днесь* (від XVI ст.) [ГСБМ, VIII: 116], пол. *dziś* (< *dzińś*, від XIV ст.), в.луж. *džens* (від XVI ст.), н.луж. *žins*, полаб. *dans*, чес. діал. *dnes* (від XIII ст.), слвц.діал. *dnes, dñes* (від XVI ст.), болг. *днес*, діал. *денес* (від XIV ст.), слвн. *danes*, діал. *dənəs, dons, don(ə)s* і под., ст.сл. **дньсь** id. Прасл. **dьньсь* id. утворилося шляхом поєднання форми знахідного відмінка слова **dьнь* 'день' із указівним займенником **сь* 'цей'. Із цих двох компонентів, які у формі родового відмінка складені в іншому порядку, утворилися з тим самим значенням укр. діал. (зах.) *сьогодне* [Жел.: 858], рос.діал. *сегодне* [ESSJ, II: 620] < *сего дьне*. У цих лексемах збережена давня форма родового відмінка *дьне* компонента *днь* [Фасм., III: 589]. В укр. діал.

сьогодня [Ном.: № 187; Гр., IV: 238] форма родового відмінка *дня* (< *дья*) від *днь* виникла пізніше під впливом іменників колишньої основи на *-ǫ-*; пор. те саме в рос.літ. *сегодня*, біл. *сягónня* id. [ТСБМ, V: 443]. В укр.літ. *сьогодні* звук [i] появився, як припускає Й.О.Дзензелівський, за аналогією до слів типу *увечері, вранці* [Дзензелівський 1955: 131], однак такі форми відомі і в російській та білоруській мовах: рос.діал. *севодни* [СРНГ, XXXVII: 106], біл.діал. *сягóдни* id. [Насовіч: 631]. Отже, причина зміни етимологічного [e] в [i] – спільна для всіх східнослов'янських мов, тому її треба ще шукати; див. також [Німчук 1971: 266–267; ЕСУМ, II: 95; V: 493; Пр., I: 179; Фасм., I: 519; ЭСРЯ, I/5: 143; Br.: 113; Slaw., I: 206–207; БЕР, I: 400; Skok, I: 380; Bezljaj, I: 94; ЭССЯ, V: 215; ESSJ, II: 620; SP, V: 225–226].

Добрин'ка, ¹кы, ж. 1) 'смачна й калорійна їжа': *Йа'ку быс' добрин'ку їз'ів?* 2) *перен., ірон.* 'недобра людина': *Полан'а та'ка добрин'ка, шчо л'ініше їй здалеку о'бы'ти* [ССк.: 67]. В інших закарпатських говірках зі значенням 'смакота' вживається слово *добринá* [Поп.: 59]; пор. ще в.луж. *dobrinka* 'присмак', 'смачний кусочок', 'ласощі' [Zeman: 55], серб., хорв. діал. *добринка* 'сорт кавуна; сорт яблук', 'ласкаве звертання молоді (нареченої) до зовиці (чоловікової сестри)' [РСХJ, IV: 391], а також болг. діал. *добринка* 'доброта', 'добро, имуществво', 'благодееяние', 'польза' – демінутив від *добринá* id. [Геров, I: 302]. На підставі цього матеріалу із досить значним ступенем упевненості можна реконструювати прасл. **dobrinьka* 'що-небудь смачне', 'добро', утворене за допомогою суф. *-ьka* від **dobrina* 'що-небудь добре, цінне, корисне', 'масток, багатство', що має продовження майже в усіх слов'янських мовах, або **dobrynьka* – дериват, утворений за допомогою суф. *-ka* від **dobryni* 'доброта, ласка, щастя', 'добра людина', що збереглося в східно і південнослов'янських мовах [ЭССЯ, V: 41, 46–47; SP, III: 299–300, 317–318]. В українській мові, крім наведеного вище значення 'смакота', слово *добринá* вживається також зі значеннями: ниж.наддніпр. 'добро, щастя' [Чаб., I: 280], непаспорт. 'хорошее качество' [Гр., I: 398], ст.укр. (XI–XIV) *добрыни, -ня, -на* [Rud., II: 162].

Довбак, ¹ка, ч., *орніт.* 'дятел (Dryobates)': *Куї дбвбак дбвбайе, та далеко го чути* [ССк.: 67]. Назва *довбáк* з тим самим значенням поширена і в інших закарпатських говірках [ДзЛАЗ: 127; Н.,Т.: 78; Керча, I: 227] та в інших українських говорах південно-західного наріччя: бойк. *доўбáк* [AGB, I: 73], буков. *довбáк* [СБГ: 97], наддністр. *довбáк, дувбáк* id. [Шило: 111, 113] та ін. [КДА: 15; ЕСУМ, II: 99]. Більш поширеною в цьому наріччі є назва дятла *довбáч* [ОЛА, I: 20]. Для укр. *довбáч* id. відповідниками є пол.діал. (кашуб.) *dlėbák* 'долото' [Sychta, I: 218], в.луж. *dołpak* 'горіходавка' [Zeman: 61], діал. *doupak, dupak, dumrak* 'дятел', слвц.діал. *dlubak* 'той, хто повільно працює'. Прасл. **dьlbakь* 'той, хто довбає', 'дятел' утворене

за допомогою суф. *-акъ* від **dъlbati* 'довбати' [SP, III: 246]; пор. ще [ЕСУМ, II: 99; ЭССЯ, V: 206].

ДѢВГ(Х), га і дѡвгу, ч. 'борг': Уд:алам му дѡвх. *Ледвы м уишѡв из дѡвѡгу* [ССк.: 67]. Ця назва відома і в інших закарпатських [Н.,Т.: 78; Бевка: 57; Керча, I: 227], а також у північнолемківських [Турчин: 85], бойківсько-наддністрянських [Друль: 12], гуцульських [Шух., V: 64; Јап.: 46; П., Г.: 49], буковинських [СБГ: 97], галицьких, подільських [Ном.: № 8314, 10654; Грінч., I: 401], взагалі в західноукраїнських [Гол.: 517] говірках. Цю лексему записав Д.Яворницький в українській слобожанській говірці сучасної Курської області: *Довгівшия не верне* [Яв.: 193]. Як діалектне *довг* ід., а також 'обов'язок' подається в [СУМ, II: 330] з ілюстраціями з творів М.Коцюбинського, І.Чендея, Г.Квітки-Основ'яненка, П.Грабовського. Ст. укр. *долгъ, довгъ* ід. засвідчується текстами, писаними на території сучасних Закарпатської Чернівецької, Волинської, Житомирської, Полтавської та інших областей у XV–XVII ст. Багаторазово фіксується, починаючи з XI ст., *дѡлгъ* зі значеннями 'борг', 'обов'язок' у киеворуських писемних пам'ятках [СДРЯ, III: 121]. З такою самою семантикою ця лексема відома майже в усіх слов'янських мовах: рос. *долг*, біл. *доўг*, пол. *dług*, полаб. *daïg*, влуж. *doth*, н.луж. *dlug*, чес. *dluh*, слвц. *dlh*, болг. *дѡлг*, серб., хорв. *dug*, слвн. *dolg*, ст.сл. *дѡлгъ* ід. Прасл. **dъlgъ* 'борг', 'обов'язок' переконливої етимології не має. Припускається його індоєвропейське походження; пор. гот. *dulgs* 'борг', ст. ірл. *dliget* 'обов'язок, право', кімр. *dlÿu, dylyu* 'борг'. Від і.е. **dhlgo-s, *dhlgh-* 'борг'. Інші версії (зв'язок з *дѡвгий*, запозичення з готської, виведення з і.е. **del-/dol-* 'рубати') малоїмовірні [ЕСУМ, II: 99–100; Фасм., I: 524; Черн., I: 261; ЭСРЯ, V: 160–161; ЭСБМ, III: 144; Вг.: 90; Slaw., I: 148; MES: 121; БЕР, I: 455; Skok, I: 453; ЭССЯ, V: 179–180; SP, III: 237–239].

ДѢВГОВАТИ, гуѡу, гуѡеш і дѡвжити, жу, жиш, недок. 'боргувати': *Иа вам иче дѡвгуйу митер пишницѡ і.* *Кум уже давно дѡвжит ми доста много гроши* [ССк.: 67]. Ці дієслова з тим самим значенням відомі і в інших закарпатських говірках [Керча, I: 227; Поп: 59]; пор. ще гуцул. *довгувати* ід. [П.,Г.: 49], ст.укр. *должѡса* 'aes alienum conflo contrago' [XVII, ЛСЛ: 44], а також рос.діал. *долговать* 'быть должным, брать в долг' (арханг.), *должѡтъ* 'одалживать' (сиб., том.) [СРНГ, VIII: 107; 111], пол. *dlużyć* 'боргувати, позичати в кого' (ст.пол. від XVI ст.), влуж. *dolžić* [Zeman: 61], н.луж. *dlužyś* ід., ст.чес. *dluhovati* (рідко), *dlužovati, dlužiti* [Tráv.: 253], слвц. *dlhovati, dlziť sa* [SSJ, I: 273], болг. *дѡлгувам* [Геров, I: 296], *дѡлжа* [Бершт.: 138], мак. *должи* [MPC: 96], серб., хорв. *дѡговати, дѡжити се* ід., діал. *дѡжити* 'позичати кому' [Толстой: 106, 107], слвн. *dolgovati, dolžiti* 'звинувачувати в чому' [Kotnik: 45]. Прасл. **dъlgovati, *dъlžiti* 'боргувати', перен. 'бути зобов'язаним' – деривати від **dъlgъ* 'борг' [ЭССЯ, V: 180; SP, III: 237, 240–241].

ДѢВЖЕН, ДѢВЖНИЙ, а, е 'який боргує': *Она ми дѡвжѡна иче сто рублѡу;* 'повинен': *Иа вам не дѡвжѡн був есе казати* [ССк.: 68]. Обидві форми з цими значеннями поширені і в інших закарпатських [Чопей: 72; Керча, I: 228], а також у північнолемківських (*довжний* [Пиртей: 59], *доўжен, доўжни* [Турчин: 85]) та в інших українських південно-західних говірках (*дѡвжний, дѡвжний, дѡвжен* [Гол.: 517; Жел.: 190]); пор. ще ниж.наддніпр. *довжен* 'повинен' [Чаб., I: 282]. У пам'ятках староукраїнської мови *долженъ, должонъ, довженъ* і под. 'винний, винен (який має борг)', 'зобов'язаний' фіксується багаторазово, починаючи з 1411 р. [ТСл.: 745, 772; ССУМ, I: 315; Дѡжѡ-1: 82; Дѡжѡ-2: 37; СУМ, 16-17, VIII: 108]. У текстах киеворуської доби з цими значеннями вживається *дѡлжний* і под. (від XI ст.), ст.сл. *дѡлжѡнъ* ід. [Срез., I: 759]. Прасл. **dъlžьnъ* ід. утворене за допомогою суфікса *-ьnъ* від **dъlgъ* 'борг' [ЭССЯ, V: 181; SP, III: 243–245].

ДѢВЖНИК, ка, ч. 'боржник': *Дѡвжѡник весело бере, айбо т'ашко уд:аѡе* [ССк.: 68]. З такою самою семантикою слово *довжнік* поширене і в інших закарпатських [Чопей: 72; Керча, I: 228; Поп: 59], а також у північнолемківських [Пиртей: 59], бойківсько-наддністрянських [Друль: 12], гуцульських (у Закарп. обл.) [П.,Г.: 49], буковинських [СБГ: 97], в інших говірках південно-західного [Жел.: 190] і інших двох наріч української мови [Гр., I: 400; Чаб., I: 286; СЛ.: 48]. *Довжнік* 'боржник' як діалектне з ілюстрацією з твору О.Кобилянської подається в [СУМ, II: 333]. *Должѡникъ* ід. (уперше 1435 р., Сучава [ССУМ, I: 315]), *довжѡникъ* і под. ід. фіксуються писемними пам'ятками з різних українських земель [ТСл.: 772; СУМ 16-17, VIII: 109; Дѡжѡ-1: 83; Дѡжѡ-2: 37]. *Дѡлжѡникъ* і под. ід. наявні в киеворуських писемних пам'ятках від сер. XI ст. [Срез., I: 758]. Відповідники цієї лексеми наявні в усіх слов'янських мовах (ст.сл. *дѡлжѡникъ* [SJSSt., I: 488]). Прасл. **dъlžьnikъ* 'боржник' утворене за допомогою суфікса *-икъ* від пикметника **dъlžьnъ* (див. вище *дѡвжен*) [ЭССЯ, V: 180–181; Черн., I: 261].

ДѢВЖНИЦ'А, і, жс. 'боржниця' [ССк.: 68]. Хоча ця назва в інших лексикографічних діалектних джерелах та писемних пам'ятках української мови майже не виявляється (пор. хіба що ниж.наддніпр. *должѡницѡ а* ід. [Чаб., I: 286]), проте вона має точні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор. рос. *должѡница* [MAC, I: 423], біл. *даўжѡница* [ТСБМ, II: 151], влуж. *dolžnica* [Zeman: 61], чес. *dlužnice* [Tráv.: 253], слвц. *dlžnica* (рідко) [SSJ, I: 274], болг. *дѡлжѡница* [Геров, I: 296] ід., серб., хорв. *дѡжѡница* 'дружина боржника', заст. 'боргова розписка (письмове зобов'язання)' [РСХJ, V: 11], слвн. *dolžnica* 'боржниця'. На підставі цього матеріалу можна реконструювати прасл. **dъlžьnica* – дериват від **dъlžьnъ* (див. вище *дѡвжен*), утворений за допомогою суфікса *-ica*.

ДѢВѢЛ'НИЙ, а, е 'задоволений': *Иа дѡвѡл'на сѡвоѡыми д'ѡтми* [ССк.: 68]. Слово *довѡльний*

(довольний) із зазначеною семантикою поширене і в інших закарпатських [Чопей: 73; Керча, I: 229] та в інших говірках південно-західного (буков. *довольний, довольний* id. [СБГ: 97], див. ще [Гол.: 517; Жел.: 191]), а також у говорах південно-східного та північного наріч української мови [Гр., I: 405]. В українській літературній мові вживається тільки закономірний фонетичний варіант *довільний* зі значеннями 'нічим не обмежений', 'який виникнув, здійснюється за власним бажанням', 'необґрунтований', рідко 'достатній' [СУМ, II: 334]. В ряді староукраїнських писемних пам'яток XVI–XVIII ст. фіксуються варіанти *довольний, доволный, доволенъ* зі значеннями 'задоволений', 'достатній' [ТСл.: 748–749; СУМ 16-17, VIII: 76]. Лексема *довольный* 'довольний, довольствующийся', 'достаточний, необхідний' багаторазово виявляється в киеворуській писемності (від XI ст.) [Срез., I: 687; СДРЯ, III: 29–30]. Для неї наявні відповідники в переважній більшості слов'янських мов усіх груп. Прасл. **dovolъnъ* уживалося з трьома основними значеннями: первинне 'який задовольняє чийсь потреби', похідні від нього 'достатній, який вистачає' та 'задоволений'. Перші два зараз мають загальнослов'янське поширення, а третє характерне тільки для східних і західних слов'янських мов. Праслов'янський прикметник **dovolъnъ* міг утворитися на основі словосполучення *do vol'ę (do vol'ě)* або від дієслова **dovoliti* 'погодитися на що-небудь, дозволити' (пор. укр.діал. *доволити* 'довольствоваться, содержат' [Гр., I: 405], див. ще [ВТССУМ: 310]); детальніше див. [ЭССЯ, V: 88–89; SP, IV: 162–164]. Отже, в українських діалектах до сьогодні збереглося давнє (праслов'янське) значення 'задоволений' цього слова, а в літературній мові відсутнє.

Дозирати, райу, зираш, (райеш), *недок.* 'доглядати': *Баба в нас, н'іврбуку, файна, бо мы йї дозираемє* [ССк.:]. В інших закарпатських говірках *дозирати* має значення 'оглядати, придивлятися' [Чопей: 75; ВхЗак.: 215], 'пасти (худобу)' [Поп: 59]; пор. півн.лемк. *дозирати* 'доглядати' [ВхГЛ: 410; Пиртей: 59], 'наглядати, стерегти' [Турчин: 86], півд.лемк. *дозріти* 'добачити' [ВхЛем.: 236; Гр., I: 411], бойк. *дозирати* 'стерегти', 'доглядати', 'піклуватися' [Он., I: 225], гуцул. 'доглядати, пильнувати, стерегти' [Ж., П.: 49; ГГ: 61; П., Г.: 49; Друль: 64], буков. 'доглядати' [СБГ: 98], зах.укр. *дозріти* 'усмотреть, присмотреть' [Гол.: 519], *дозирати* 'оглядати' [Жел.: 193]. Слово *дозирати* подається в [СУМ, II: 348] як діалектне зі значеннями 'доглядати' (ілюстрації з творів М.Черемшини, І.Чендея, Л.Мартовича), 'наглядати' (іл. з тв. Марка Вовчка, О.Маковея). *Дозирати, дозрѣти* зі значенням 'доглядати, пильнувати' засвідчуються в ряді писемних пам'яток XVI–XVIII ст. з різних українських земель [ТСл.: 758; СУМ 16-17, VIII: 88; Дзжє-2: 38]. *Дозрѣти* 'созерцать', 'блюсти, соблюдать, наблюдать', 'увидеть, обнаружит' фіксується в киевських

текстах від XI ст. [Срез., I: 690; СДРЯ, III: 34]; пор. рос. діал. *дозирать* 'присматривать, наблюдать, ухаживать' [СРНГ, VIII: 94], біл. *дозіраць, дозрѣць* 'присматривать, надзирать' [Насовіч: 138], 'доглядати' [Тур., II: 27], пол. *dojrzec* 'добачити', 'доглянути' [ПУС, I: 175], ст.пол., діал. *dożręc, dożręc* і под. [Sław., I: 153], влуж. *dozrawić* id. [Zeman: 74], чes. *dozirati* 'присматривать, наблюдать, следить' [ЧРС, I: 151], слвц. *dozriet'* 'звернути увагу, доглянути', 'подивитися' [SSJ, I: 319], болг.діал. *дозирати, дозрѣж* 'замечать' [Геров, I: 315, 316], слвн. *dozreti* 'усмотреть, предвидеть' [Kotnik: 50], ст.сл. *дозрѣти* 'созерцать, наблюдать, узнавать' [SJSSt., I: 501]. Прасл. **dozirati/*dozrēti*, утворені за допомогою преф. *do-* від **zrēti* 'бачити, дивитися', мали два значення: 'дивитися, оглядати' і 'доглядати' [ЕСУМ, I: 279–281; Фасм., II: 106; Sław., I: 153; БЕР, I: 671–672; ЭССЯ, V: 90; SP, IV: 167–168].

Дойок, дуйка, ч., *анат.* 'дійка': *Кобы в коровы хут' оден дойок да'вав зур'ілкы вад' ви'на* (жарт) [ССк.: 70]. Ця лексема відома і в інших закарпатських, а також у гуцульських говірках; пор. закарп. *дойок* [Чопей: 75; Бевка: 58; Н., Т.: 77], гуцул. *дойок* [Шух. I: 193; Гр., I: 412; Ж., П.: 50; П., Г.: 49], бойк.-наддністр. *дійок* id. [Друль: 64]; пор. також пол.діал. *dojek*, болг. *doek*, серб., хорв. *dojak* id. Прасл. **dojъkъ* чол.р. 'дійка', утворене за допомогою суф. *-ъkъ* від **dojiti* 'доїти'. Від цього дієслова за допомогою суф. *-ъka* утворене і **dojъka* жін.р. id. (відоме зараз в усіх слов'янських мовах, укр.літ. *дійка* id.) [ЭССЯ, V: 55; SP, IV: 41].

Долонь, долони, ж., *анат.* 'долоня': *Витко, йак на долони* [ССк.: 71]. *Долонь* id. поширене і в інших закарпатських [Чопей: 76; ВхЗак.: 215; Н., Т.: 77; Керча, I: 236], а також у північно- і південнолемківських [ВхЛем.: 236; Пиртей: 60] (ще і *довон < долон* id. [Турчин: 86]), гуцульських (*doloň* [Jan.: 45]), середньонаддніпряньських (*долонь* [Б.-Н.: 121]), середньополіських (*долон* [Лис.: 68]) говірках. Раніше, очевидно, саме форма *долонь* уживалася майже в усіх українських говорах, бо наявна в текстах, писаних на різних українських теренах усіх трьох наріч української мови (уперше фіксується в писемній пам'ятці з Луцька 1562 р.) [ТСл.: 773; СУМ 16-17, VIII: 111; Бер.: 88]. Ця форма є в Новгородській кормчій 1280 р. [СДРЯ, III: 40], хоча, заради справедливості, зауважимо, що в писемності Київської Русі переважала церковнослов'янська неповноголосна форма *длань* [ib., II: 473]; пор. рос.діал. *долонь* [СРНГ, VIII: 114], біл. *далонь*, пол. *dłoń*, влуж., луж. *dloň*, полаб. *dlan*, чes., слвц. *dlaň*, болг., мак. *dlan*, серб., хорв. *dlan*, слвн. *dlan*, ст.сл. *длань* id. Прасл. **dolъnъ* id. споріднене з лит. *dėlna, dėlnas*, латис. *dēlna* id. Зіставлення праслов'янського слова зі словами в інших мовах непевні, хоча деякі етимологи роблять припущення про праїндоевропейський характер кореня цього слова [ЕСУМ, II: 106; Фасм., I: 526; II: 448; Черн., I: 256, 463; Sław, I: 417; MES: 120; БЕР, I: 399; Skok, I: 417; Bezlaj, I: 104; ЭССЯ, V: 63–64; SP, IV: 65–66].

Доста, присл. 'досить': *Ми́н'і доста́ того, шчо майу́* [ССк.: 74]. Це слово з тим самим значенням відоме і в інших закарпатських говірках, а також в інших українських говорах південно-західного наріччя; пор. закарп. *д́оста* [Чопей: 78; Бевка: 58; Н.,Т.: 78; Керча, I: 242], *дость* [Семен.: 225], півн.лемк. *дост* [Пиртей: 61; Турчин: 88], півд.лемк. *дост, дость* [Гол.: 524], бойк. *д́оста* [Он., I: 229], *дось* [Rud., II: 183], бойк.-наддністр. *д́оста* [Друль: 46], гуцул. *д́оста* [ГГ: 62; Ж.,П.: 50; П.,Г.: 50; Негрич: 64], буков. *д́оста* [СБГ: 100], *досіти* (з твору Ю.Федьковича [Жел.: 200]), наддністр.-волин. *дос* [Шило: 111]. Як діалектне *д́оста* id. подається в [СУМ, II: 387] (ілюстрації із творів О.Гуреїва та О.Кобилянської). У пам'ятках староукраїнської писемності *доста* id. фіксується від XVIII ст. (Закарпаття), *дость* id. із XVII і XVIII ст., проте значно частіше вживані в староукраїнський період з тим самим значенням *досить* і *досити* [ТСл.: 801, 806–809; СУМ 16-17, VIII: 178]. Для укр.діал. *доста* і *дост(ь)* наявні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор. з тим самим значенням рос.діал. *доста, дости* [СРНГ, VIII: 14], біл.діал. *досць* [Бяльк.: 156], пол. *dość* [ПУС, I: 188], в.луж. *dosć* [Zeman: 69], чes. *dost, рідше dosti* [Tráv.: 274], слвц. *dost, застар. dosti* [SSJ, I: 307, 310], болг. *доста* [Бершт.: 131], мак. *доста* [МРС: 99], серб., хорв. *доста, заст. дост* [Толстой: 100], словн. *dosti* [Kotnik: 48], діал. *dosta* [Bezljaj]. Цей прислівник утворений від сполучення прийменника *do* з формою род. відм. одн. іменника **syть* (пор. укр. закарп. *сыт* 'відчуття ситості' [ССк.: 330] чи **syть* або прикметника *syть* 'ситий'). Отже, *dosti* < *do syti*, а *dosta* < *do syta*. Випадіння *ы(u)* (< **y*) пояснюється явищем синкопи, характерним для слов'янських мов, чи, як уважав Ф.Славський, впливом дієслова *dostati* 'вистачати' (укр. розм., рідк. *д́истати* id. [СУМ, II: 309]). Такого ж походження і укр.літ. *д́остить* 'стілки, скільки треба; багато', що має відповідники майже в усіх слов'янських мовах, тільки без синкопи [ЕСУМ, II: 113, 114; Фасм., I: 532; Sław., I: 158; MES: 123; БЕР, I: 415; Bezljaj, I: 108–109; ЭССЯ, V: 86–87; SP, IV: 143–144]. Укр.діал. *дость, дост* виникли внаслідок редукції кінцевого голосного (як у *д́осить*), а *дос* < *дост* унаслідок спрощення звукосполучення *ст*.

Дра́ниц'а, і, ж., б́уд. 'одна з тонких колотих дощечок, якими покривають дах; дранка': *Ту́пур у́же в нас ну́ві хы́жі дра́ниц'ами не́ побива́ють* [ССк.: 78]. Слово *дра́ниця* з цією семантикою вживається і в інших закарпатських говірках [Бевка: 58; Керча, I: 248], у деяких говірках – у фонетичних та акцентних варіантах *дра́ниця* [Поп: 61], *drán'c'a* [Н.,Т.: 78]. За даними літератури, на сучасній українській діалектній території ця лексема поширена також у бойківських (*дра́ниця* [Он., I: 232]), гуцульських (*дра́ниця, ці, ц'у, ц'е* [Stud.: № 24; ГГ: 62; Jan.: 47; Ж.,П.: 50; П.,Г.: 51; Негрич: 65]), буковинських (*дра́ниця* [СБГ: 102]), польських (*дра́ниця* [Арк., I: 141], *дра́ниці* мн. [Лис.: 69]), середньонаддніпрянських (*дра́ниця* 'шалівка, якою оббивають ящик воза' [ЛисЧ: 11]) говірок; пор. ще непаспорт. *дра́ниця* 'дранка для даху та ін.' [Жел.: 203–204; Гр., I: 440]. Як діалектне *дра́ниця* 'дранка' подається в [СУМ, II: 407] з ілюстраціями з творів І.Франка, М.Томчанина, В.Гжицького, П.Козланюка. У староукраїнських текстах, писаних у різних місцях України, фіксується багаторазово (вперше 1542 р.) [ТСл.: 822; СУМ 16-17, VIII: 197–198]; слово *дра́ниця* з неясним значенням виявлено у надписі сер. XI ст. [СДРЯ, III: 77]; пор. з такою або ж дуже близькою семантикою рос.діал. *дра́ниця* [СРНГ, VIII: 172], ст.рос. *дра́ниця* [СлРЯ 11-17, IV: 350], біл. *дра́ниця* [ТСБМ, II: 195], пол. *dranica* [ПУС, I: 194]. У західнослов'янських та російській мовах семантика слова *dranica* пов'язана також із покаранням, биттям. На підставі наведеного матеріалу виводять прасл.діал. **dъranica*, що має продовження тільки в східних і західних слов'янських мовах. Утворилося за допомогою суфікса *-ica* від **dъranь/*dъranъ*, етимологічно пов'язаних із дієсловом **dъrati* 'драти', **dъrti* 'дерти' [ЕСУМ, I: 41–43; ЭССЯ, V: 217; SP, V: 227–229]. Отже, ця лексема має здавна загальноукраїнський характер, проте досі зберігає в нормативних словниках статус діалектної одиниці (див. ще, напр. [ВТССУМ: 326]).

Дра́че, а, с., зб. 'колючі куші': *Дра́че – вто́тирн'е, дер'бивуска, вс'е, шчо ко́ле* [ССк.: 78]. *Дра́ча* id. поширене і в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; КСУ: 26; Керча, I: 248]; у [Поп: 61] *дра́ча* 'сухий хмиз'; пор. ще степ. *драч* 'колючий кустарник' (Добруджа в Румунії [Гр., I: 441]), поділ. *драч* 'прилад, який очищає лущиння з насіння соняшника' [Моск.: 32], поліс. *драч* 'розпушувач ґрунту' [Лис.: 69], ст.укр. *драчь* 'терня' [сер.XVII, ЛСЛ: 444], *драчіе* 'хвойне дерево' [1627, Бер.: 33], д.рус. *драчие* 'рослина Valeriana celtica L.' [1047, сп.XV, Срез., I: 720], а також рос.діал. *драч* 'дерев'яний клин, при допомозі которого колят толстые дрова', 'точильный камень' [СРНГ, VIII: 176], ст.рос. *драчие* 'лекарственное растение' [XVII, СлРЯ, IV: 351], біл.діал. *драч* 'старий віник' [Тур., II: 39], пол. *dracz* 'барбарис звичайний, Berberis vulgaris', 'вид агрусу Ribes uva crispa' (від XV ст.), чes.діал. і ст.чes. *dráč* 'Berberis' [Machek: 52], слвц. *dráč* id. [SSJ, I: 323], болг. *драка* зб. 'колючий кустарник', перен. 'задира, забіяка' [Бершт.: 133], діал. *драчище* 'місце, заросле колючими кущами' [РРОД: 116], серб., хорв. *драч* чол.р., *драча* жін.р. 'терн, терновник', 'колючка', *драче* зб. 'тернові куші' [Толстой: 103], словн. *drač* 'колючая трава, сорняк', 'хворост, прутья, належник' [Kotnik: 50]. Це слово в українській та інших слов'янських мовах має й інші, на наш погляд, переносні значення ('зди́рство', 'зди́рник', 'задирака, забіяка' та ін.). Прасл. **dračь*, одне із значень якого 'колюча рослина', котре збереглося до сьогодні в українській, західних та південних слов'янських мовах і котре,

як про це свідчать значення слова *драч* в українській, польській, словенській, *драка* в болгарській мовах, очевидно, було первинним, утворилося за допомогою суфікса *-ць* від дієслова **дыгати* 'драги' [ЕСУМ, I: 124; Budz.: 287; ЭССЯ, V: 215–216; SP, V: 226].

Дристати, дришчу, дришчеш, *недок.* 'страждати проносом': *Найіламс'а слив та ц'і'льий дин'нын'і дришчу; дрискати*, айу, аш (айеш), *недок.*; **дриснути**, ну, неш, *док.* 'видавати під напором дрібними порціями яку-небудь напіврідку масу; страждати проносом': *Дриснути може достигла слива, парадіц'а. Шчус'йанын'і ц'і'льий дин' дрискайу. Куриц'а дрискат. І чіл'адник може дрискати;* 'давати малими порціями, потроху': *Шчо ты мін'і не" даи ус'ый дбвг, ай дрискаш пок'рехты* [ССк.:79]. Ці слова поширені зі значенням 'мати пронос' і в інших закарпатських говірках (*дриснути*, *дристати* [Чопей: 80], *дристати* [Н.,Т.: 79], *дріскати* [Керча, I: 249]), а також у гуцульському (*дріскати*, *дристати* [ГГ: 63; Јап.: 48; Негрич: 65]) та, очевидно, в ряді інших говорів, можливо, не тільки південно-західного, але й інших двох наріч української мови; пор. непаспортизовані в словниках О.Афанасьева-Чужбинського, М.Закревського, Є.Желехівського, Б.Грінченка та ін. *дристати* та похідні, пов'язані із *дріскати* – *дрискуля*, *дріслявка*, *дріслівка* 'слива скороспілка', *дріслівці*, *дрісля* 'пронос' і под. (див., напр. [Жел.: 205; Гр., I: 443]). Дивно, що дієслова *дріскати*, *дріснути*, *дристати*, як і жодне споріднене з ними похідне слово не введені ні до [СУМ], ні до найбільшого тлумачного словника української мови [ВТССУМ] навіть на правах діалектних. А між тим це дуже давні лексеми, зокрема дієслівні, які мають відповідники в усіх слов'янських і в деяких індоєвропейських мовах; пор. рос.прост. *дрисать* 'мати пронос', біл. *дрысціць*, пол. діал. *drzystać*, *drystać*, *drzystnać*, *drzysnać*, в.луж. *dristać*, н.луж. *drišćaś*, *drišćiš*, чес.діал. *dřistať*, *dřistat*, словц.діал. *dristať*, болг. *дриска*, діал. *дришта*, мак. *дрска*, серб., хорв. *driskati*, ст. *dristati*, діал. *дриска*, ст.слвн., діал. *dristati*, *driskati* ід. Для прасл. **dristati*/**driskati* ід. є безсумнівні відповідники в германських мовах; пор. д.ісл. *drīta* 'випорожнюватися, бруднитися', д.англ. *drītan*, ниж.нім. *drīten* ід., *dreet* 'бруд, нечистоти' [ЕСУМ, II: 128; Фасм., I: 538; Sław., I: 172–173; БЕР, I: 428–429; Skok, I: 440; Bezlaj, I: 114; ЭССЯ, V: 116; SP, IV: 237–238].

Дры'ва, дры'в, *мн., зб.* 'дрова': *На зиму дры'в треба много; дры'во*, *ва*, *ч.* 'поліно': *Вурз'одно дры'во в шпор, абы вгин'не" згас;* 'кусок деревини для палива': *Прын'ус ис хаици читаве дры'во* [ССк.: 79]. Відомо, що рефлексія давніх **trьt*, **trьt*, **tьt* в українській мові зумовлювалася сильною або слабкою позицією редукованого *ь* чи *ь*. У сильній *ь > о*, *ь > е*, а в слабкій *ь, ь* занепали, і на їх місці розвинувся голосний *и* (*кров < кръвь*, *кривавий < кръвавыи*, *глотка < глътъка*, *глитати*

< глътати і т.д.). В українських діалектах *ь* та *ь* у сильній позиції рефлексувалися в основному, як у літературній мові, але в слабкій виникли значні розбіжності, особливо в говорах південно-західного наріччя. Тут іноді спостерігаються відмінності і в сильній позиції, напр. у формі род.в. *дры'в* слова *дры'ва* із нашої закарпатської говірки (див. вище) або у формі *дрыва* і *дрыва* в деяких бойківських говірках [Он., I: 233]. На лінгвістичній карті [АУМ, II: № 70] бачимо, що найпоширенішою є форма *дри'ва* (у значній частині надністрянського, більшій частині бойківського, майже в усьому гуцульському, буковинському, меншій частині західнополіського говорів, поодиноких надсянських та холмських говірок, див. ще [Он., I: 233; ГГ: 63; Ж.,П.: 51; П.,Г.: 51; Негрич: 65]). З фонетичного погляду вона цілком закономірна (*дри'ва < др'ва*), але відрізняється від укр.літ. *др'ова*, яка, очевидно, теж закономірна, бо в ній *о* в наголошеній позиції. Помітний ареал займає форма *дры'ва* (більша частина закарпатських говірок, див. ще [Чопей: 81; Бевка: 59; Н.,Т.: 79]), яка також фонетично закономірна (*ры < рь* у ненаголошеній позиції). У північно- і південнолемківських говірках поширена форма *дырва*, *дырва* (див. також [ВхГЛ: 410; Пиртей: 57]), у якій *ыр < ьр*, як у інших аналогічних лемківських словах (*кыр'вавыи* 'кривавий', *кыр'шити* 'кришити', *кыр'тина* 'купка землі, нарита кротом', *кыр'тиця* 'крит' і под. [Турчин: 141]). До речі, подібна рефлексія *ь* та *ь* у цих та інших аналогічних словах відбулася і в тих закарпатських говірках, де поширена форма *дры'ва*. Остання зі значенням 'дрова' фіксується вперше в пам'ятці української мови 1424 р. [ССУМ, I: 328], див. ще *дры'ва* ід. в [ТСл.: 833; СУМ 16-17, VIII: 208; Дзжб-2: 43]. Для укр. *дры'ва* і под. є відповідники в усіх слов'янських мовах. Прасл. **drьvo*, мн. **drьva* 'дрова' праїндоевропейського походження [ЕСУМ, II: 131–132; Фасм., I: 539; Черн., I: 269; БЕР, I: 458–459; ЭССЯ, V: 141–142; SP, V: 18–19].

Дры'варн'а, *ж.*, 'приміщення для дров, місце, де зберігають дрова; дровитня': *У дры'варни складуют дры'ва* [ССк.:79]. Це слово з тим самим значенням вживається і в інших закарпатських (*дры'варня* [Чопей: 81; ВхЗак.: 216; Керча, I: 251], *дриварня* [Бевка: 59]), а також у південнолемківських (*дры'варн'а*, *дри'варн'а*, *древарн'а* і под. [Ганудель, III: № 67]), гуцульських (*дриварні* [ГГ: 63], *дриварн'у* [П.,Г.: 51], *дроварні*, *дриварні* [Негрич: 65]) говірках південно-західного наріччя та у західнополіському діалекті (*дроварн'а* [Арк., I: 144]). З тією самою семантикою воно поширене в західнослов'янських мовах; пор. в.луж. *drjewarnja* [Zeman: 76], чес. *dřevárna*, *drvárna* [Tráv.: 298], словц. *dreváreň* [SSJ, I: 327] та ще пол. *drzewalnia* ід. [ПУС, I: 200], в якому, очевидно, *l < r*. Отже, можна стверджувати, що це спільне українсько-західнослов'янське утворення, яке, можливо, сягає праслов'янського періоду; пор. ще відповідники з тією самою твірною основою (прасл. **drьvarь*

‘дроворуб’ [ЭССЯ, V: 140]; укр.діал. *дроварь* ід. [ЕСУМ, I: 131; Керча, I: 251]), але з іншими формантами в південнослов’янських мовах: болг. *дрварник* [Чукалов: 178], *дрварник* ‘дроворуб’ [Геров, I: 370], серб., хорв. *дрварница* ‘дровяної склад’ [Толстой: 103], словн. *drvarnica* ід. [Kotnik: 53], мак. *дрварник* ‘поленниця’ [МРС: 101].

Друбл’а, і, ж. ‘дрібнота’: *Друбл’а може быти друбна р’іпа, малин’кі д’іточкы, нурус’атка – ус’е друбне* [ССк.: 80]. З тим самим значенням слово *друбля* поширене і в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; Керча, I: 249], також *друбня* ід. [Бевка: 59]; пор. бойк. *дрібья* ‘домашня птиця’, *дріб* ‘дріб’язок, дрібнота’ [Он., I: 234], гуцул. *дрібл’е* ‘дрібнота (домашні тварини)’ [Ж.,П.: 51], *дрібл’ї* ‘овечка’ [П.,Г.: 51], наддністр. *дроб’є* ‘домашня птиця’, ‘хмиз’ [Шило: 112], півн.лемк. *дріб*, *дроб’ю* ‘свійська птиця, вівці, кози’ [Пиртей: 64], *дріб* ‘вівці, кози’ [ВхГЛ: 411], зах.укр. *дріб* ‘домашня птиця’, ‘мала рибка’, гуцул. *дріб* ‘вівці’ [Гол.: 528]; пор. також рос.діал. *дробье* ‘дробленна крупа, сечка’ [СРНГ, VIII: 190], пол.діал. *drobie, dróbie* ‘домашня птиця’ [SP], серб., хорв. *дробље* ‘нутроші, тельбухи’ [РСХЈ, IV: 727], словн. *drobje* ‘щось дрібне’. Походять від прасл. **drobъje* зб. ‘дрібні, малі предмети, дрібна частина чого-небудь’, яке в свою чергу утворене від **drobъ/*drobь* ід., а також ‘дрібні домашні тварини, птиця’ за допомогою суфікса *-ъje* [ЕСУМ, I: 128–129; Фасм., I: 539; Skok, I: 141–141; Bezlaј, I: 115; ЭССЯ, V: 121; SP, IV: 250].

Дружба, ы, ч., вес. ‘перший товариш молодого на весіллі; боярин, шафер’: *Дружба несе курагдов* [ССк.: 80]. Із цим значенням лексема *дружба* поширена і в інших закарпатських [Чопей: 80; Н.,Т.: 79; Керча, I: 250; Поп: 61], а також у північнолемківських [ВхГЛ: 411; Пиртей: 64; Турчин: 91], гуцульських [ГГ: 64; Ж.,П.: 51; П.,Г.: 52; Негрич: 65], бойківсько-наддністрянських [Друль: 47], буковинських [СБГ: 104], подільських (з наголошенням *а*: *дружба́* [Моск.: 32]) говірках південно-західного наріччя, у західнополіському говорі [Арк., I: 144] північного та у говірках південно-східного [Жел.: 207; Гр., I: 447–448] наріч української мови. Як застаріле і діалектне *дружба* ід. уведено до [СУМ, II: 423–424] (ілюстрації з твору М.Коцюбинського та повісті І.Муратова «Буковинська повість»). Ст.укр. *дружба* з цим значенням не засвідчене писемними пам’ятками, а має інші два значення ‘дружба, приятелювання’ (XV–XVII ст.) та ‘гурт, громада’ (XVIII ст.) [ТСл.: 830–831; СУМ 16-17, VIII: 213]. Лексема *дружба* ‘дружба’ ‘товарищество, содружество’ фіксується в текстах Київської Русі [Срез., I: 731–732; СДРЯ, III: 93]; пор. рос.діал. *дружба* ‘друг, подруга’ [СРНГ, VIII: 212], біл.діал. *дружбант* ‘товариш жениха на весіллі, шафер’ [СПЗБ, II: 92], *дружко* ід. [Насовіч: 246], пол.літ. *družba* [ПУС, I: 199], ст.пол. (від XV [Sław. I: 171]) і діал. *družba* [Karł., I: 375], в.луж. *družba* [Zeman: 79], н.луж.діал., чес. [Tráv.: 295], словц. *družba* ід. [SSJ, I: 336] ід. Прасл.

**družьba* утворене від **družiti* за допомогою суфікса *-ьba*. Первинним значенням праслов’янського слова було ‘дружба’, яке збереглося в старопольській і східнослов’янських мовах; на його основі розвинулися похідні ‘товариші, товариство, компанія’ (до сьогодні характерне для південнослов’янських мов) і ‘друг, товариш; товариш жениха на весіллі, шафер’, яке поширене в східних і західних слов’ян [ЕСУМ, II: 133–134; Пр., I: 197–198; ЭССЯ, V: 135–136; SP, IV: 281–282].

Дружка, ы, ж., вес. ‘перша подруга молоді на весіллі’: *На свал’бі мали быти дві ку’мы та й дві дружкы* [ССк.: 80]. Слово *дружка* з тим самим значенням уживається як в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; Н.,Т.: 79; Керча, I: 250], так і в говірках усіх трьох наріч української мови; пор. бойк.-наддніст. *друшка* [Друль: 47], півн.лемк. *дружка* [Пиртей: 64], гуцул. *друшка* [Ж.,П.: 51; П.,Г.: 52], буков. *дружка* [СБГ: 104], зах.поліс. *дружка* [Арк., I: 144], степ. (район Добруджі в Румунії) *дружка* [ГрбВД: 18], *дружк’ї* мн. [ГрбМ: 68], сх.укр. *дружка* ід. [Гр., I: 448], *дружчини* ‘свадебне угощення «дружкам» невесты’ [Яв.: 208]. У [СУМ, II: 424] *дружка* подається зі значенням ‘дівчина, яка на запрошення молоді бере участь у весільному обряді’ і діалектним ‘товариш молодого, що бере участь у весільному обряді’; пор. ст.рос. (пск.) *дружка* ‘дружка (на свадьбе)’ [1648, Срез., I: 732], діал. (у багатьох говорах) *дружка* ‘распорядитель на свадьбе со стороны жениха (иногда невесты)’ [СРНГ, VIII: 215–217], біл.діал. *дружка* ‘перша подруга молоді на весіллі’ [Тур., II: 41], пол.літ. *družka* ід. [ПУС, I: 199] (ст.пол. від XV ст.) [SP], в.луж. *družka* [Zeman: 79], словц. *družička, družica* ід. [SSJ, I: 336]. Прасл. **družьka* ід. утворилося за допомогою суфікса *-ьka* від **drugъ* або **družiti* [ЕСУМ, I: 133–134; ЭССЯ, V: 136–137; SP, IV: 284].

Дуброва, ы, ж. ‘дубовий ліс’: *Коло Салдобыша была файна дуброва, та урубав її кал’гос* [ССк.: 80]. Ця назва поширена і в інших закарпатських говірках [Чопей: 82; Керча, I: 252]; пор. також гуцул. *дубрѡва* [Шух., I: 177; Јап.: 48; Ж.,П.: 52; П.,Г.: 52; Гр., I: 452], наддністр. *Дубрѡва, Дубрѡвка, Дубрѡвники* (назви гори, горбів [Габор.: 133]), зах.укр. *дубрѡва* ід. [Гол.: 530; Жел.: 208], сер.поліс. *дубрѡва* ‘листяний ліс, переважно дубовий’ [Лис.: 70], сер.наддніпр. *дубрѡва* ‘більшою дубовий лес’ [Б.-Н.: 125], зах.поліс. (мікротопоніми) *Дуброва Мокра, Дубрѡўка, Дубрѡвиц’а* та ін. [АркМ, I: 240]. Отже, у такому фонетичному вигляді ця назва вживається на території всіх трьох наріч української мови. Аналогічною географією характеризуються староукраїнські тексти, в яких *дуброва* ‘дубовий ліс’ (рідше *дубрава*, ще рідше *доброва* ід.) фіксується багаторазово, а вперше від XIV ст. [ТСл.: 835–836; ТМат., I: 235; ССУМ, I: 329; СУМ 16-17, VIII: 220–221]. *Дубрава, дуброва* ‘лиственный лес, преимущественно дубовый’ засвідчені найдавнішими (XI ст.) пам’ятками давньоруської писемності [Срез., I:

739–740; СлРЯ 11-17, IV: 370–371; СДРЯ, III: 97]; пор. рос. *дубрава*, заст. *дубрѡва* 'листяний ліс, перев. дубовий', біл. *дубрѡва*, пол. *dąbrowa* 'дубовий ліс' (ст.пол. від XIV–XV ст.), в.луж., н.луж. *dubrawa*, ст.чес. *dúbrava*, чес. *doubrava* id., слвц. *dúbrava* id., а також 'гора з дубовим лісом', болг. *дѣброва* 'густий ліс', мак. *дабрава* 'гай, діброва', серб., хорв. *дубрава* 'ліс', 'заповідний ліс', слвн. *dobrava* 'гай', 'ділянка лісу', ст.сл. *ДѢБРАВА*, *ДѢБРОВА* 'діброва, ліс'. Прасл. **dǫbrava/*dǫbrova* 'дубовий ліс', 'листяний ліс, перев. дубовий' загальноприйнятої етимології не має. Одні дослідники пов'язують його етимологічно з **dǫbrъ* 'дуб', інші вважають похідним від **dǫbrъ* id.; пор. пол. *dąbr* id., а також 'дубовий гай, діброва', ст.болг. (від XIII ст.) *ДѢБРЪ* id., а також рос. *дубрѡвый* 'относящийся к дуброве, дубровный' у словосполученні *В дубрѡвый лес* [СРНГ, VIII: 241], серб., хорв. *dumbrov* 'ліс'. Інші версії менш вірогідні (детальніше [Фасм., I: 548; ЭСРЯ, I: 5: 203; Черн., I: 272–273; Вр.: 85–86; Sław., I: 140–141; MES: 123; БЕР, III: 453; Skok, I: 449; Bezljaj, I: 106; ЭССЯ, V: 93–94; SP, IV: 178–185]). Укр.літ. *дїбрѡва* 'листяний ліс, у якому переважає дуб' [СУМ, II: 296] – пізніший варіант давнішого (а тепер тільки діалектного) *дубрѡва* (вперше у вигляді *дѣброва* засвідчений у тексті 1581 р. із села Унів, нині село Міжгір'я Перемишлянського району Львівської обл. [СУМ 16-17, VIII: 220]), який виник, очевидно, на основі варіанта *доброва* (вперше фіксується в староукраїнському тексті 1582 р. [ib.: 221]), в якому *o < y (< ѡ)* під впливом *o* в наступному складі, а *доброва > дїброва* внаслідок закономірного переходу *o > i* в закритому складі, пор. [ЕСУМ, II: 84].

Думу, присл. 'додому': *Пѡд' думу, бо вже нуч* [ССк.: 72]. Ця лексема в дещо відмінному звучанні поширена і в інших закарпатських (*домѡв* [Чопей: 77], тут узагальнена графема *ѡ* передає звуки [y], [i], [i]) залежно від групи закарпатських говірок; *дому́, дому́в* [Семен.: 225; Керча, I: 238]; *домі́, домі́й* [Н.,Т.: 77]; *домі́в, дому́* [Поп: 60]), а також у лемківських (*домѡ́в, дому́, дому́в* [Гол.: 52]; *домі́в, домі́м, домню́* [Пиртей: 60]; *домі́у* [Турчин: 87]), гуцульських (*домі́в* [Шух., V: 190; Jan.: 45]), буковинських (*домі́в* [Гр., I: 419]) та інших південно-західних (*домі́в, домі́й* [Жел.: 196]) говірках. Прислівник *домі́в* 'додому' подається як діалектне слово в [СУМ, II: 362] з ілюстраціями із творів І.Франка та І.Чендея. Ст.укр. *домовъ, домовъ* id. багаторазово відзначається в писемних пам'ятках XV–XVII ст. (з території надністрянських говірок від 1435 р. [ССУМ, I: 317; ТСл.: 779]); у найдавніших киеворуських текстах фіксуються *домовъ, домови, домовъ* id. [Срез., I: 702; СДРЯ, III: 44–45]. Цей прислівник – праслов'янське утворення; **domovi/*domovъ* 'додому' має продовження в більшості слов'янських мов: рос. *домѡй*, діал. *домѡвъ* (арханг., север.), *домѡв* (смол., тамб., твер., орл.), біл.діал. *дамѡў* [Насовіч: 140; Бяльк.: 148; СПЗБ, II: 20], в.луж. *domoj* [Zeman: 62], чес. *doti*

[Tráv.: 268], слвц. *domov* [SSJ, I: 296], серб., хорв. *domov, domom* [Skok, I: 424], слвн. *domov* 'додому' [Kotnik: 46], діал. *domu, domu, domo* id. [Bezljaj]. Найімовірніше, **domovi* – давня форма давального відмінка однини іменників колишньої основи на *-ъ*; варіант **domovъ* – результат редукції попередньої форми, як, напр., у прислівнику **dolovъ < *dolovi* 'внизу, вниз' (укр. *до́лі*, діал. *долі́в, долу́в, долу́* і под. id.) [Фасм., I: I: 528; Черн., I: 262; ЭСРЯ, I/5: 168; Bezljaj, I: 108; SP, IV: 92]. Укр.діал. *домі́в, домі́у, домі́в* виникли закономірно внаслідок переходу давнього *o* в другому (новозакритому) складі в *i (y, i)* після занепаду редукованого *ь* у наступному складі. У варіантах *дому́, домі́й* відпав кінцевий *в*; варіанти *домі́й, домі́йй* постали в результаті випадіння інтєрвокального *в* у формі *домови* (< прасл. **domovi* 'додому'), а далі редукції кінцевого *и(i)*, отже: *домови > домѡи > домѡй > домі́й (домі́йй)*; подібно виникли рос. *домѡй*, в.луж. *domoj* id. (див. вище). У закарп. *думу́* голосний *у* в першому складі розвинувся з *o* під впливом *у* в наступному складі. Лемк. *домі́м* < *домі́в* унаслідок асиміляції *в* до *м*; пор. серб., хорв. *domom* id. (див. вище).

Дуплатки, у, мн.; одн. *дуплаток*, тка, ч. 'доплата': *Дус'тавим на рѡбѡт'и дуплатки* [ССк.: 73]. У цих словоформах *у < o* в закритому складі. *Дѡплаток* зі значенням 'остальной платеж' відоме і в інших українських говірках південно-західного наріччя [Гол.: 522]; пор. укр.бачванське *дѡплаток* 'надбавка' [СРС, I: 242], ст.укр. *доплата* 'додаткова плата, приплата; решта платні' [XVIII, ТСл.: 786], а також пол. діал. *dopłotka* 'доплата', в.луж. *doplatk, doplatka* [Zeman: 64], чес. *doplatek* [Tráv.: 269], слвц. *doplatok* [SSJ, I: 300], серб., хорв. *доплатак* [Толстой: 98], слвн. *doplatek* id. [SP, IV: 108], на основі чого можна передбачати прасл. **doplatъкъ* 'додаткова плата, доплата', утворене від **doplatiti* за допомогою суф. *-ъкъ*.

Дуркати, айу, аш (айеш), *недок.*, *дуркнути*, ну, неш, *док.* 'стукати, грюкати': *Кус' дуркнув у двир'и; дуркотати*, 'кѡчу, 'кочеш і *дуркун'іти*, 'н'у, 'ниш, *недок.* 'підсил. до *дуркати*': *Ко там тул'ко дуркоче?* [ССк.: 81]. Ці дієслівні форми добре відомі і в інших закарпатських говірках та в ряді інших українських говорів південно-західного наріччя: пор. закарп. *дуркати* 'стукати' [Семен.: 225], *дуркотати* [Чопей: 83], *дуркати*, *дурконіти*, *дуркнути* [Керча, I: 255; Поп: 62], *дуркати* 'гримати, гримотіти, стукати' [Бевка: 60], *дуркати* 'стукати' [КСУ: 26], а також півн.лемк. *дуркати*, *дуркотати* [ВхГЛ: 412; Гр., I: 457; Пиртей: 65], *дуркати*, *дуркнути* [Турчин: 92], півд.лемк. *дуркати* id. [ВхЛем.: 237; Гр., I: 457], бойк. *дуркати*, *дуркнути* 'стукати', 'вдаряти', *дуркотіти* 'буркотіти', 'гуркотіти' [Он., I: 239], гуцул. *дуркати* 'стукати' [Jan.: 50; Ж.,П.: 52], 'штовахати', 'гримати, стукати' [ГГ: 65], 'стукати, грюкати', 'штовахатися' [П.,Г.: 53], буков. *дуркати (-си, -са)* 'штовахати(ся)' [СБГ: 105], зах.укр. *дуркати*, *дуркнути* 'стукати' [Гол.: 532; Жел.: 210]. Відпо-

відники цих слів виявлено поки що тільки в польській і словацькій мовах; пор. пол. *durkać, durknać* 'вдаряти, стукати' [SJP, I: 585], слвц. *durkať* 'стукати, грюкати', 'бити (напр. крилами)' [SSJ, I: 344]. Очевидно, це спільні українсько-західнослов'янські утворення звуконаслідувального характеру, див. ще [ДЗУЗЛП: 55–56; ЕСУМ, II: 147].

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДжЕРЕЛ

- Арк.* – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.
АркМ – Словник мікротопонімів і гідронімів північно-західної України та суміжних земель: У 2 т. / Упор. Г.Л.Аркушин – Луцьк, 2006–2007. – Т. 1–2.
АУМ – Атлас української мови: У 3 т. – К., 1984–2001. – Т. 1–3.
Бевка – Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.
БЕР – Български етимологичен речник. – София, 1971–1986. – Т. 1–3.
Бер. – Лексикон словенороский Памви Беринди / Підг. тексту і вступ. стаття В.В.Німчука. – К., 1961. – XXXVIII, 272 с.
Бершт. – Берштейн С.Б. Болгарско-русский словарь. – М., 1966. – 768 с.
Б.-Н. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1966. – 423 с.
Бяльк. – Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мінск, 1970. – 512 с.
ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь, 2005. – 1728 с.
ВхГЛ – Верхратский І. Про говор галицких лемків: Словарець. – Львів, 1902. – С. 388–489.
ВхЗак. – Верхратский І. Знадобы для пізнання угорско-русских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 201–276.
ВхЛем. – Верхратський І. Знадобы для пізнання угорських говорів: Словарець // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 45. – С. 225–278.
ВхЮж. – Верхратский И. Знадобы до словаря южнорусского. – Львів, 1877. – 88 с.
Габор. – Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини: Словник-довідник. – 2-е вид., доп., уточн. – Івано-Франківськ, 2008. – 500 с.
Ганудель – Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви будівництва і транспорту. – Пряшів, 2001. – Т. III. – 216 с.
ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
Геров – Геров Н. Речник на българския език. – София, 1975–1978. – Ч. 1–6.
Гнатюк – Гнатюк В. Словарець угорсько-русских місцевих виразів // Етнографічний збірник НТШ. – Т. IV. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. – Т. II. – Львів, 1898. – С. 234–251.
Гол. – Дзензелівський Й.О., Ганудель З. Словник української мови Я.Ф.Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 311–612.
Гр. – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959. – Т. 1–4.
ГрБВД – Горбач О. Діалектний словник північно-добруджанської говірки с.Мургиль над Дунаєм // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Т. 185: 3б. філол. секції. – Т. 34. – Нью-Йорк etc., 1969. – С. 59–83.
ГрБМ – Горбач О. Діалектний словник північно-добруджанської говірки с.Верхній Дунавець біля Тульчі // Наукові записки Українського технічно-господарського інституту у Мюнхені. – Мюнхен, 1968. – Т. XV (XVIII). – С. 3–44.
ГСБМ – Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1982–2001. – Вып. 1–20.
Дэжэ-1 – Дэжэ Л. Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ). – Дебрецен, 1985. – 525 с.
Дэжэ-2 – Дэжэ Л. Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках: Словарь, анализ, тексты. – Ніредьгаза, 1996. – 336 с.
Дзензелівський 1955 – Дзензелівський Й.О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області // Наукові записки / Ужгород. ун-т. – Львів, 1955. – Т. XIV. – С. 7–80.
ДзЛАЗ – Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України). – Ужгород, 1958–1993. – Ч. I–III.
ДзУЗЛП – Дзензелівський Й. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К., 1969. – 212 с.
ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2012. – Т. 1–6.
Жел. – Желеховский С., Недільский С. Малорусско-німецкий словарь: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.
Ж.,П. – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
ІУМФ – Історія української мови: Фонетика. – К., 1979. – 368 с.
КДА – Карпатский диалектологический атлас / С.Б.Берштейн, В.М.Иллич-Свитыч, Г.П.Клепикова и др. – М., [1967]. – 271 с., 7, [213] с.
Керча – Керча Р. Словник русинсько-русский: У 2 т. – Ужгород, 2007. – Т. 1–2.

- Корз.* – Корзюнок М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: Зб. наук. праць. – К., 1987. – С. 62–267.
- КСУ* – Сірка Й, Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. – Зіген; Пряшів, 1999. – 64 с.
- Лис.* – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974. – 260 с.
- ЛисЧ* – Лисенко П.С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини // Лексикографічний бюлетень. – К., 1958. – Вип. 6. – С. 5–21.
- ЛСЛ* – «Лексикон словено-латинській» Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського // Лексикон латинський Є.Славинецького. Лексикон словено-латинський Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1973. – С. 421–540.
- Марус.* – Марусенко Т.А. Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) // Полесье: (Лингвистика. Археология. Топонимика). – М., 1968. – С. 205–255.
- МАС* – Словарь русского языка: В 4 т. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 1981–1984. – Т. I-IV.
- Моск.* – Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говорів Одеської області. – Одеса, 1958. – 79 с.
- Насовіч* – Насовіч І.І. Слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1983. – 792 с.
- Негрч.* – Негрч М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 2008. – 224 с.
- Німчук* – Німчук В.В.Словотвір прислівників іменникового (без прийменників) походження в закарпатських говірках // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К., 1971. – С. 263–273.
- Ном.* – Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М.Номис. – К., 1993. – 768 с.
- НП* – Няговские поучения / Факсимил. воспроизвед. текста по изд. А.Л.Петрова. – Ниредьхаза, 2006. – 226 с.
- Н.,Т.* – Николаев С.Л., Толстая М.Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. – М., 2001. – 232 с.
- ОЛА* – Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообраз. Вып. I: Животный мир. – М., 1988. – 188 с.
- Он.* – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984. – Ч. I-II.
- П.,Г.* – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.). – Ужгород, 2005. – 266 с.
- Пиртей* – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали до словника. – Івано-Франківськ, 1986. – 345 с.
- Поп* – Поп Д. Русинсько-українсько-руський і русско-українсько-русинський словарь. – Ужгород, 2007. – 312 с.
- Пр.* – Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. – М., 1959. – Т. I-II. – 1284 с.
- РРОД* – Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век / Под ред. С.Илчев. – София, 1974. – 607 с.
- РСХЈ* – Речник српскохрватског књижевног и народног језика. – Београд, 1968. – Књ. IV. – 799 с.; Књ. V. – 799 с.
- СБГ* – Словник буковинських говірок. – Чернівці. – 688 с.
- Семен.* – Семенович А. Об особенностях угрорусского говора // Сборник статей по славяноведению, составлен и издан учениками В.И.Ламанского. – СПб., 1883. – С. 212–237.
- СЛ* – Словник діалектної лексики Луганщини. – К., 2002. – 224 с.
- СлРЯ 11-17* – Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1975 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- СПЗБ* – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. – Мінск, 1979–1986. – Т. 1–5.
- Срез.* – Срезневский И.И. Матеріали для словаря древнерусского языка по письменным памятникам: В 3 т. – СПб., 1893–1912. – Т. I–III.
- СРНГ* – Словарь русских народных говоров. – М.; Л., 1965 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- СРС* – Сербско-руски словник / Гл.ред. Ю.Рамач. – Нови Сад, 1995. – Т. I. – 896 с.
- ССк.* – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2007. – 480 с.
- ССУМ* – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – К., 1997–1998. – Т. I–II.
- СУМ* – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.
- СУМ 16-17* – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2010. – Вип. 1–15.
- Тихонов* – Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В 2 т. – М., 1985. – Т. I–II.
- ТМат.* – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 кн. / Підгот. до вид. В.В.Німчук та Г.І.Лиса. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1–2.
- Толстой* – Толстой Н.И. Сербскохорватско-русский словарь. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1970. – 736 с.
- ТСБМ* – Глумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т., 6 кн. – Мінск, 1977–1984. – Т. 1–5.

- ТСл.* – Историчний словник українського язика / За ред. Є.Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т. I. – XXIV, 947 с.
- Тур.* – Тураўскі слоўнік: У 5 т. – Мінск, 1982. – Т. 2. – 272 с.
- Турчин* – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. – Львів, 2011. – 384 с.
- Фасм.* – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М., 1986–1987. – Т. I–IV.
- Чаб.* – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці: У 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
- Черн.* – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. – 3-е изд., стереотип. – М., 1999. – Т. I–II.
- Чопей.* – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – XLVI, 440 с.
- ЧРС* – Чешско-русский словарь: В 2 т. – М.; Прага, 1973. – Т. I–II.
- Чукалов* – Чукалов С.К. Болгарско-русский словарь. – 3-е изд., испр. и доп. – София, 1960. – 1192 с.
- Шило* – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
- Шух.* – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899–1908. – Ч. I–V.
- ЭСБМ* – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У.Мартынаў. – Мінск, 1978 [і наст.]. – Т. 1 [і наст.].
- ЭСРЯ* – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. – М., 1963 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- ЭССЯ* – Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / Под ред. О.Н.Трубачева. – М., 1974 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- Яв.* – Яворницький Д. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. I. – 411 с.
- AGB* – Atlas gwar bojkowskich. Opracowanie głównie na podstawie zapisów S.Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J.Riegera. – Wrocław etc., 1980–1991. – Т. I–VII.
- Bezljaj* – Bezljaj F. Etimološki slovník slovenskega jezika. – Ljubljana, 1977–2007. – Т. I–V.
- Br.* – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1970. – 806 s.
- Budz.* – Budziszewska W. Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. – Wrocław etc., 1965. – 357 s.
- ESSJ* – Etymologický slovník slovanských jazyků: Slova gramatická a zájmena / Sest. F.Kopečný, V. Šaur, V.Polák. – Praha, 1980. – Sv. 2. – 784 s.
- Jan.* – Janów J. Słownik huculski / Oprac. i przygotował do druku J.Rieger. – Kraków, 2001. – XXX, 306 s.
- Karł.* – Karłowicz I. Słownik gwar polskich. – Kraków, 1900–1911. – Т. I–VI.
- Kotnik* – Kotnik J. Slovensko-ruski slovar. – Ljubljana, 1950. – 735 s.
- Machek* – Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. – Praha, 1954. – 367 s.
- MES* – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. – 2-e, oprav. a dopl. vyd. – Praha, 1968. – 867 s.
- Rud.* – Rudnyčyj J.B. An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. – Winnipeg; Ottawa, 1962–1980. – Vol. I–II.
- SJP* – Słownik języka polskiego / Pod red. J.Karłowicza, A.Kryńskiego i W.Niedźwiedzkiego. – Warszawa, 1900–1927. – Т. I–VIII.
- SJSt.* – Slovník jazyka staroslověnského. – Praha, 1958–1997. – Т. I–IV.
- Skok* – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb, 1971–1974. – Knj. 1–4.
- Sław.* – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SP* – Słownik prasłowiański / Pod red. F.Sławskiego. – Wrocław etc., 1974 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SSJ* – Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI d.
- Stud.* – Лексичні матеріали з Галичини І.Зілинського // *Studia nad dialektologią ukraińską i polską* / Oprac. i przyg. do druku M.Karaś. – Krakow; Warszawa, 1975. – 239 s.
- Sychta* – Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej – Wrocław etc., 1967–1973. – Т. I–VI.
- Tráv.* – Trávníček F. Slovník jazyka českého. – 4 vyd. – Praha, 1952. – 1803 s.
- Zeman* – Zeman H. Słownik górnołużycko-polski. – Warszawa, 1967. – 680 s.

This publication is the result of the project implementation: *Retrofitting and Extension of the Center of Excellence for Linguaculturology, Translation and Interpreting* supported by the Research & Development Operational Programme funded by the ERDF.

Ivan Sabadosh

Transcarpathian dialecticisms asms as the material for the reflection of language obsolescence. 5

Resume. The article under consideration analyses Transcarpathian dialecticisms, inherited mostly from the pre-Slavonic language. These words are either absent in many Ukrainian dialects and literary language or are used in the latter very seldom, or in the capacity of archaisms.

Kew words: Transcarpathian dialecticisms, the Ukrainian language, pre-Slavonic, semantics, etymology.